

TATIANA KOPCIAŁ

WYBRANE PRZYCZYNY DYSFUNKCJONALNOŚCI RODZINY

SELECTED CAUSES DYSFUNCTIONAL FAMILY

A b s t r a c t. Within several centuries the family model has been considerably transformed. After radical social changes different types of families arose. One of them is a dysfunctional family which is known for not meeting their children's basic needs. Many external factors contribute to dysfunctionality of a family. One of them is the phenomenon of physical or psychical violence. Others are: alcoholism, poverty, negative parental attitudes which affect negatively on child's personality.

Key words: dysfunctional family, child, violence, alcoholism, poverty, negative parental attitudes, social and school failures.

Na przełomie kilku wieków model rodziny przechodził znaczącą transformację. Po radykalnych społecznych przemianach wykształciły się różne typy rodzin. Jednym z nich jest model rodziny dysfunkcyjnej. Według Jana Szczepańskiego jest to ognisko domowe, które przechodzi kryzys, a w efekcie dochodzi do rozpadu. Uczucia miłości, serdeczności i przyjaźni zastępuje wrogość i niechęć w stosunku do siebie. Takie negatywne emocje mogą występować między wszystkimi członkami rodziny. Rodzina przestaje spełniać swoje zadania oraz podstawowe funkcje. Dzieci z rodzin zdezorganizowanych ulegają wykołejeniu społecznemu oraz łatwo wchodzą na drogę przestępczą¹.

Mgr TATIANA KOPCIAŁ – doktorantka w Instytucie Pedagogiki, Uniwersytet Wrocławski; adres do korespondencji: ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław; e-mail: tatiana.kopcial@gmail.com

¹ J. SZCZEPAŃSKI, *Elementarne pojęcie socjologii*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1972, s. 334.

Funkcje wymieniane przez Zbigniewa Tyszkę w rodzinie dysfunkcyjnej nie są w pełni realizowane. Można sądzić, że rodzice w takich rodzinach w małym stopniu wykazują postawy emocjonalne w stosunku do dzieci. Ma to wpływ na rozwój dziecka i jego postawy wobec otaczającej go rzeczywistości.

Na dysfunkcjonalność rodziny składa się bardzo wiele zewnętrznych czynników. Poniżej zostaną przedstawione te najważniejsze, które zasadniczo przyczyniają się do dezorganizacji rodziny.

PRZEMOC W RODZINIE

Jedną z przyczyn dysfunkcyjności rodziny jest przemoc w rodzinie. To zjawisko zostało opisane już w XIX w. Dzieci, stając się ofiarami przemocy, mają bardzo nikłe szanse na jej uniknięcie, ponieważ są one bezbronne, słabe psychicznie i fizycznie.

W wielu przypadkach sprawcą przemocy jest ojciec, ale bywa też tak, że obydwój rodzice są agresorami, wówczas jest to sytuacja dramatyczna dla dzieci. Akty przemocy – czy to psychiczne, czy fizyczne – stwarzają ubytki w psychice dziecka na całe życie².

Jay Belski wyróżnił cztery grupy czynników powodujących przemoc:

(1) czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w osobie dopuszczającej się przemocy – przywiązanie matki do dziecka, stosunek do ciąży i dziecka, doświadczenia z dzieciństwa, w którym występowały elementy przemocy;

(2) czynniki krzywdzenia tkwiące w mikrosystemie – natężenie konfliktów w rodzinie, trudności dotyczące warunków materialnych i bytowych, relacje występujące między członkami rodziny, trudne sytuacje;

(3) czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w ekosystemie – izolacja społeczna, brak kontroli społecznej, maltretowanie, które jest niebezpieczne dla dzieci, ponieważ występuje za „zamkniętymi drzwiami”;

(4) czynniki przemocy tkwiące w makrosystemie – składają się na nie postawy społeczeństwa wobec dzieci, postawy społeczeństwa wobec przemocy i czerpanie wzorów z mediów³.

² K. CZEKAJ, K. GORLACH, M. LEŚNIAK, *Labirynty współczesnego społeczeństwa*, Katowice: Wydawnictwo Śląskie 1998, s. 217.

³ J. BRAGIEL, A. W. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2009, s. 257- 263.

Przemoc to „wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w osobistą wolność jednostki lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczając poza społeczne zasady wzajemnej relacji”⁴.

Wanda Badur-Madej i Agnieszka Dobrzyńska-Masterhazy klasyfikują przemoc ze względu na jej przejawy. Wyróżniają następujące cztery rodzaje przemocy: (1) przemoc fizyczna – jest przemyślanym zachowaniem, mającym na celu uszkodzenie ciała. Do jej przejawów należy: popychanie, policzkowanie, napaści, rzucanie przedmiotami i inne; (2) przemoc seksualna – wykorzystywanie dziecka przez osoby dorosłe dla uzyskania przyjemności seksualnej. Najczęściej objawia się ona przymusem w postaci szantażu lub użycia siły; (3) przemoc psychiczna – działająca negatywnie na psychikę osoby, burzy poczucie własnej wartości i godności; (4) zaniedbanie – notoryczny brak opieki i wystawianie dziecka na niebezpieczeństwo, na przykład: na zimno, głód, zahamowanie jego rozwoju i tym podobne⁵.

Przemoc wobec dziecka ma długą historię. Natomiast termin „syndrom dziecka maltretowanego” został wprowadzony stosunkowo niedawno do literatury przez Kempego, Silvermana, Steela⁶. Oznacza on „stan kliniczny u małego dziecka, które doznało poważnego fizycznego obrażenia stanowiącego przyczynę trwałych uszkodzeń ciała lub śmierci”⁷. Światowa Organizacja Zdrowia określa zjawisko maltretowania dziecka jako każdą przypadkową lub zamierzoną czynność osoby dorosłej, społeczeństwa i całego państwa, która znacząco oddziałuje na fizyczny i psychospołeczny rozwój dziecka⁸.

Opisując następstwa przemocy, należy wskazać następujące:

(1) PRZEMOC FIZYCZNA:

– **natychmiastowe skutki:**

somatyczne: objawy specyficzne: rany, ślady pobicia (np. pasem), złamania różnych części ciała, ślady przypalenia (np. żelazkiem, papierosem itp.), duszenia i ukąszeń, ślady szczypania, bóle głowy i żołądka; objawy niespecyficzne: moczenie, bóle brzucha i głowy, brak reakcji na uporczywy ból;

⁴ I. POSPISZYL, *Przemoc w rodzinie*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne 1984, s. 62.

⁵ L. KACPRZAK, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica 2006, s. 11.

⁶ Tamże, s. 25.

⁷ J. BRĄGIEL, W. A. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny*, s. 255.

⁸ L. KACPRZAK, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, s. 26.

emocjonalne, poznawcze i behawioralne: akty agresji, brak kontaktu ze społeczeństwem, niskie poczucie własnej wartości, uczucie wykołajenia, wyobcowania i bezradności, brak koncentracji, poczucie krzywdy, zaburzona uwaga krótko- i długotrwała, syndromy depresji, stany lękowe, koszmary nocne, unikanie takich gestów, jak głaskanie, przytulanie⁹;

– **odległe skutki**:

somatyczne: choroby – bóle żołądka i serca, poważne uszczerbki na zdrowiu, uszkodzenie mózgu i innych części ciała, napięcia mięśni;

emocjonalne, poznawcze i behawioralne: uzależnienia – problemy z alkoholem, narkotykami, niskie poczucie własnej wartości, stany depresyjne, akty przemocy, chęć podejmowania decyzji i kontrolowania¹⁰;

(2) PRZEMOC SEKSUALNA:

– **natychmiastowe skutki**:

somatyczne: różne rodzaje infekcji (np. moczowe), urazy dróg płciowych, urazy wrażliwych części ciała, zaczerwienienia, bóle genitaliów, problemy z oddawaniem moczu i kału, otarcia, mdłości, zawroty głowy, zapalenia jamy ustnej, krwawienia;

emocjonalne, poznawcze i behawioralne: incydenty seksualne w stosunku do dzieci i dorosłych osób, erotyzacja, agresja, prowokacyjne i seksualne zabawy, stany depresyjne, nerwica, fobie szkolne, koszmarne sny, próby ucieczki, uzależnienia (np. narkomania, alkoholizm, hazard), niskie poczucie własnej wartości, niezadowolenie z własnej osoby, poczucie winy¹¹;

– **odległe skutki**:

somatyczne: problemy z miesiączką, choroby związane z odżywianiem, brak snu, zawroty głowy¹²;

(3) PRZEMOC EMOCJONALNA:

– **natychmiastowe skutki**:

somatyczne: zawroty głowy, choroby serca, bóle mięśni i żołądka, silne wymioty, niemożność utrzymania kału i moczu;

poznawcze, emocjonalne i behawioralne: wyobcowanie, poczucie braku sensu życia, problemy z zasypianiem, ucieczki ze szkoły, nieufność do innych osób,

⁹ L. KACPRZAK, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, s. 27-30.

¹⁰ Tamże, s. 28.

¹¹ Tamże, s. 28-29.

¹² Tamże, s. 29.

uczucie samotności, agresywność, niepowodzenia szkolne, brak kontroli nad własnymi emocjami¹³;

– **odległe skutki:**

somatyczne: zaburzenia pracy serca, skoki ciśnienia, napięcia mięśni, problemy z żołądkiem, dwunastnicą, astma, zawał serca, alergie, choroby dermatologiczne;

poznawcze, emocjonalne i behawioralne: niska samoocena, nerwice i stany depresyjne, wyobcowanie, dążenie do doskonałości, uzależnienie od innych, akty przemocy fizycznej, przestępczość, kontrolowanie¹⁴;

(4) zaniedbanie:

– **natychmiastowe skutki:**

somatyczne: niski wzrost, niedożywienie, choroby, mała waga ciała;

poznawcze, emocjonalne i behawioralne: wstyd, niski rozwój pod względem psychicznym, strach przed nowymi relacjami partnerskimi i koleżeńskimi¹⁵;

– **odległe skutki:**

somatyczne: zahamowany rozwój fizyczny, choroby;

poznawcze, emocjonalne i behawioralne: poczucie krzywdy, brak opieki nad członkami rodziny, niska samoocena¹⁶. Znajomość bliższych i dalszych konsekwencji przemocy może znacząco wpłynąć na diagnozę sytuacji dziecka. Zespół dziecka maltretowanego został uznany jako choroba społeczna, a jej następstwa objawiają się przez całe życie. Przemoc świadczy również o patologii społecznej występującej w rodzinie¹⁷. Patologia wiąże się przede wszystkim z uzależnieniami. W dalszej części artykułu zostanie opisany alkoholizm jako przyczyna dysfunkcyjności.

ALKOHOLIZM

Kolejną przyczyną dezorganizacji rodziny jest alkoholizm jej członków. To zjawisko zostało nazwane dopiero w drugiej połowie XX wieku. Substancja, którą jest alkohol, ogranicza wolicjonalność jednostki, prowadzi do wielu

¹³ L. KACPRZAK, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, s. 29-30.

¹⁴ Tamże, s. 30.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, s. 30-31.

¹⁷ Tamże.

negatywnych zachowań¹⁸, wpływa nie tylko na alkoholika, ale na całą jego rodzinę.

Atmosfera panująca w domu rodzinnym alkoholika jest nerwicogenna. Występują w nim liczne awantury i nieporozumienia naruszające równowagę członków rodziny, a w szczególności dzieci, które żyją w nieustannym lęku. Dom, w którym rządzi alkohol, przestaje być azylem, schronieniem przed trudnościami. Osobowość dziecka alkoholika definiowana jest jako bierno-agresywna. Dzieci nie potrafią sprecyzować własnych działań i przemoc ataków złości wywołanej przez trudności życiowe¹⁹.

Nadużywanie alkoholu przez członka rodziny powoduje negatywne oddziaływanie nie tylko w sferze wychowania, ale także przyczynia się do pogorszenia warunków materialnych²⁰. Alkoholik poprzez swoje uzależnienie narusza własną sferę zawodową. Objawia się to utratą pracy, spadkiem kompetencji zawodowych, pogorszeniem warunków pracy, przepijaniem całej pensji, co w konsekwencji przyczynia się do pogorszenia warunków bytowych całej rodziny, a wręcz nawet do degradacji społecznej²¹.

Proces uspołeczniania dziecka alkoholika zachodzi poprzez identyfikację i internalizację. Identyfikacja polega na tym, że dziecko chce upodobnić się do swojego rodzica. Przyjmuje ono od niego pewne negatywne wzorce zachowań, ordynarne zwroty, które wykorzystuje później w środowisku szkolnym. Natomiast internalizacja jest to przyjęcie potrzeb i wymagań środowiska zewnętrznego za swoje. Nerwicogenna atmosfera panująca w domu alkoholika prowadzi do agresywności i nadpobudliwości u dzieci, które w żaden sposób nie potrafią sprostać panującym zasadom²².

Problem identyfikacji i internalizacji ujawnia się bardzo często w rodzinie, w której panuje alkohol. Chłopiec zauważa w swoim ojcu wzór męskości, siły, odwagi i sam nagminnie nadużywa alkoholu pod presją rodzica. Badania wskazują, że zanotowano większe prawdopodobieństwo wystąpienia uzależnienia od alkoholu u mężczyzn wywodzących się z rodzin z problemem alkoholowym²³.

¹⁸ I. POSPISZYL, *Patologie społeczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008, s. 124.

¹⁹ K. POSPISZYL, E. ŻABCZYŃSKA, *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1985, s. 89.

²⁰ K. POSPISZYL, E. ŻABCZYŃSKA, *Psychologia dziecka*, s. 89.

²¹ I. POSPISZYL, *Patologie społeczne*, s. 152-153.

²² K. POSPISZYL, E. ŻABCZYŃSKA, *Psychologia dziecka*, s. 94.

²³ K. POSPISZYL, E. ŻABCZYŃSKA, *Psychologia dziecka*, s. 95.

Alkohol przyczynia się także do nieprzestrzegania prawa. Członkowie rodziny, którzy są sprawcami przestępstwa, negatywnie oddziałują na domowników. Rodzice tolerują łamanie przepisów prawnych przez swoje dzieci. Inni natomiast pouczają swoje dzieci, jak należy prawidłowo postępować zgodnie z zasadami moralnymi. Jednak ostrzeżenia bardzo często nie mają żadnego wpływu na zachowanie nieletnich²⁴.

Podobne reakcje zachodzą również przy innego rodzaju uzależnieniach, np. narkomanii, hazardzie itp. Wpływa to negatywnie na domowników. Role poszczególnych członków rodziny z biegiem czasu zanikają. Przykładem może być to, że ojciec nie wypełnia funkcji materialnej, a w następstwie tego model rodziny ulega zmianie.

RODZINA SKŁADAJĄCA SIĘ Z JEDNEGO RODZICA

Rozbicie w rodzinie powstaje w wyniku rozwodu, separacji czy śmierci jednego z małżonków, wówczas wszystkie obowiązki związane z wychowywaniem dzieci spoczywają na jednym z rodziców – najczęściej kobiecie. Rozwód nie jest zjawiskiem patologii społecznej, jednak powoduje negatywne konsekwencje w życiu rodziny. Objawia się to głównie naruszaniem norm prawnych przez dzieci wywodzących się z tych rozbitych rodzin. Trudności w rodzinie powodują również lęki i niepokój dzieci związane z ich przyszłością²⁵. Rodzice, chcąc wynagrodzić dzieciom dotychczasowe trudności, często postępują niezgodnie ze swoimi zasadami wychowawczymi. Ich zachowania i postawy rodzicielskie opisano poniżej.

POSTAWY RODZICIELSKIE

Dom rodzinny odgrywa ogromną rolę w życiu każdego dziecka. To tutaj dziecko kształtuje swoje pierwsze kontakty interpersonalne i zdobywa doświadczenia. To one będą wpływać na dalsze życie. Rodzicom przysługuje specyficzna rola zaspokojenia potrzeb, w szczególności matce, od której zależy życie małego dziecka. Matka jest pierwszą i najważniejszą osobą w życiu każdego dziecka. Między nią a dzieckiem nawiązuje się silna więź emocjonalna. To matka się nim opiekuje od urodzenia i zaspokaja jego podstawowe potrzeby. Matka kocha swoje dziecko najbardziej na świecie i uczy

²⁴ K. POSPISZYL, E. ŻABCZYŃSKA, *Psychologia dziecka*, s. 95-96.

²⁵ J. BRĄGIEL, A. W. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny*, s. 121-122.

je, jak należy przekazywać miłość innym. John Bowlby uważa, że w rodzinach, w których występuje ograniczony kontakt emocjonalny, dziecko jest pozbawione wrażliwości. Staje się oziębłe emocjonalnie. Dziecko, które nauczyło się kochać i po pewnym czasie zostało odrzucone przez matkę, staje się ambiwalentne uczuciowo i antysocjalne. Podobnie twierdzi Anna Szymborska. Uważa ona, że dziecku do nawiązania prawidłowej równowagi psychicznej potrzebne są przede wszystkim pozytywne więzi emocjonalne z rodzicami²⁶.

Matka wpływa na życie dziecka już w jego życiu płodowym. Wtedy gdy chce, to dba o własne zdrowie, higienę itp., zapewniając tym samym prawidłowy rozwój własnego potomka. To wszystko ma znaczący wpływ na warunki bytowania dziecka. Jeśli matka nie wywiązuje się prawidłowo z tych czynności, wówczas dziecko staje się nie pewne samego siebie²⁷.

W miarę, gdy dziecko dorasta, coraz większy wpływ na wychowanie dziecka ma ojciec. Dziecko czuje się bezpieczne, szczęśliwe, gdy jego ojciec dobrze wypełnia swoją funkcję w rodzinie. Słaby związek z ojcem powoduje lęki i stały niepokój u dziecka²⁸. W literaturze pedagogicznej stwierdzono, że postawy rodzicielskie mają ogromne znaczenie dla wychowania i prawidłowego rozwoju dziecka. Maria Ziemska przedstawia cztery pozytywne postawy (akceptację, współdziałanie, uznanie praw, rozumną swobodę) i cztery negatywne (odrzućcie, nadmiernie wymagająca, unikająca, nadmiernie chroniąca)²⁹.

Pierwszą negatywną postawą rodzicielską jest *odtrącenie dziecka*. Rodzice ignorują swoje dziecko, mówią otwarcie, że jest ono niechciane, nielubiane. Dziecko jest ciągle krytykowane przez najbliższych; rodzice okazują mu jedynie same negatywne formy kontaktu emocjonalnego. W rodzinie wyznaczone są żelazne zasady, których nikt nie może przekroczyć (ich złamanie grozi surową karą). Ta postawa buduje u dziecka poczucie wrogości, izolacji społecznej, a nawet zachowania aspołecznego. Dziecko nie potrafi przez takie zachowania rodziców wyrażać swoich wyższych uczuć³⁰.

Następną postawą rodzicielską jest *unikanie*. Charakteryzuje się ono tym, że rodzice większość czasu spędzają poza domem, tym samym ograniczają

²⁶ J. BRĄGIEL, A. W. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny*, s. 108.

²⁷ M. ZIEMSKA (red.), *Rodzina i dziecko*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1986, s. 134-135.

²⁸ J. BRĄGIEL, A. W. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny*, s. 109.

²⁹ M. ZIEMSKA, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa: Wiedza Powszechna 1973, s. 55.

³⁰ Tamże, s. 61-62.

swój kontakt z dzieckiem, dając mu dużo swobody. Rodzice nie okazują uczuć wobec dziecka, są oziębli uczuciowo, a także nieodpowiedzialni w stosunku do swojego dziecka, zaniedbując tym samym jego fizyczne i psychiczne potrzeby. W wyniku takiego działania rodziców dziecko nie nawiązuje trwałych więzi. Jest nieufne, zbyt agresywne w stosunku do otoczenia. Rozwija się u niego psychopatia i socjopatia³¹.

Kolejną charakterystyczną negatywną postawą rodzicielską jest postawa *nadmiernie wymagająca* w stosunku do dziecka. Objawia się ona nadmierną uwagą, skupioną wyłącznie na własnym dziecku. Rodzice wymagają od dzieci najczęściej spełnienia swoich niezrealizowanych marzeń. Dziecko przez cały czas jest dopingowane do tego, aby odniosło sukces. Rodzice pragną, aby ich dziecko stało się wzorem do naśladowania. Natomiast u dziecka kształtują się negatywne cechy: lęklivość, niepewność, brak wiary we własne siły, strach przed działaniem³².

Negatywną postawą rodzicielską jest także postawa *nadmiernie chroniąca*. Autorzy opisują ją jako nadmierną koncentrację uwagi rodziców na dziecku. Rodzice „świata nie widzą” poza dzieckiem (dziecko staje się centrum uwagi rodziców; rodzic jest w stanie zaspokoić każdy kaprys swojego ukochanego dziecka), jest w stosunku do niego zbyt uległy i troskliwy. Dziecko czuje się wartościowe, pewne siebie, egoistyczne. Natomiast takie dziecko w samotności czuje się niepewnie samego siebie. W życiu dorosłym bardzo późno uzyskuje sprawność samodzielną³³.

Negatywne postawy rodzicielskie mogą doprowadzić do dezorganizacji rodziny, a nawet do niedostosowania społecznego dziecka. Następstwem negatywnych postaw może być nieusamodzielnienie się dzieci w życiu dorosłym. Z tego powodu takie osoby nie będą potrafiły znaleźć odpowiedniej pracy dla siebie i zmierzyć się z trudnymi sytuacjami życiowymi, na przykład biedą.

ZJAWISKO UBÓSTWA I BEZROBOCIA

Utrata pracy i brak jakichkolwiek regularnych dochodów doprowadzają całą strukturę rodziny do znacznego pogorszenia jej życia. Brak pieniędzy wiąże się z niewypełnieniem przez rodziców podstawowych funkcji rodziny

³¹ L. KACPRZAK, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, s. 44-45.

³² M. ZIEMSKA, *Postawy rodzicielskie*, s. 62-63.

³³ L. KACPRZAK, *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, s. 45-46.

(w sferze ekonomiczno-materialnej następuje pogorszenie warunków mieszkaniowych i życiowych, związanych choćby z gromadzeniem żywności; w sferze prokreacyjnej może nastąpić pogorszenie zdrowia dzieci). Długookresowe bezrobocie powoduje obniżenie statusu społecznego rodziny. Powstaje również długotrwały stres, który przyczynia się do konfliktu między małżonkami i dziećmi. Zaburzona staje się kolejna funkcja rodziny – socjalizacyjna³⁴.

Bezrobocie prowadzi do izolacji społecznej. Dzieci w wyniku trudnej sytuacji materialnej nie mogą brać udziału w żadnych pozalekcyjnych, odpłatnych zajęciach ani wyjeżdżać w czasie wakacji na kolonie. Często ograniczają kontakty rówieśnicze, ponieważ boją się odrzucenia ze strony kolegów z powodu biedy, jaka ich dotknęła³⁵.

Ubóstwo doprowadza do dezorganizacji rodziny. Zostaje zaburzona atmosfera rodzinna. Liczne konflikty między członkami rodziny, stres, niepokój, lęk, trudna sytuacja życiowa, niemająca pozytywnego rozwiązania, wywołuje agresję i doprowadza do alkoholizmu. Dzieci, chcąc zaspokoić swoje potrzeby egzystencjalne i poczuć się potrzebne, wkraczają na drogę przestępstw³⁶.

Rodziny dysfunkcyjne stanowią margines społeczeństwa. Dzieci i dorośli członkowie z rodzin patologicznych pozostają w kolizji z prawem i normami moralnymi (na przykład rabunki, rozboje, kradzieże, prostytutka, alkoholizm i inne). W wyniku wielu negatywnych oddziaływań następuje trwały rozkład więzi rodzicielskich i małżeńskich. Rodzina patologiczna często pozostaje w konflikcie albo nawet zrywa wszelkie kontakty ze szkołą i innymi instytucjami³⁷. Głównym poszkodowanym członkiem w rodzinie dysfunkcyjnej jest dziecko. Każde dziecko żyjące w rodzinie potrzebuje ze strony rodziców miłości, opieki i bezpieczeństwa. We współczesnym świecie każda rodzina – czy to żyjąca w mieście, czy na wsi – ma problemy, które wymagają wielu wyrzeczeń. Jednak pomimo wielu trudności, rodzice starają się jak najlepiej zapewnić opiekę i byt swojemu dziecku. Niestety okazuje się, że występują w naszym otoczeniu też takie rodziny, które nie są w stanie w żaden sposób rozwiązać swoich trudnych, problemowych sytuacji.

³⁴ D. GRANIEWSKA, *Rodzina a bezrobocie. Sytuacja w Polsce*, w: Z. TYSZKA (red.), *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2001, s. 338-339.

³⁵ Tamże, s. 340-341.

³⁶ Tamże.

³⁷ J. BRĄGIEL, A. W. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny* s. 122.

Wszystko to powoduje, że rodzice nie wywiązują się z realizacji podstawowych funkcji rodziny. Dzieci pochodzące z takich niewydolnych rodzin są bezbronne, wymagające troski i opieki swoich rodziców. Ogólnie mówiąc, są one bezbronnymi istotami, które muszą całkowicie poddać się swoim opiekunom. Dzieci często cierpią na tym, ponieważ ich podstawowe potrzeby (takie jak: miłość, przynależność, bezpieczeństwo) nie są zaspokajane w takim stopniu, w jakim one tego pragnęłyby³⁸.

Zaskakujące jest to, iż domownicy z rodzin dysfunkcyjnych nie zwracają uwagi na pięć charakterystycznych cech dziecka, jakimi są: „drogocенność, bezbronność, niedoskonałość, zależność i niedojrzałość”. Rodzice traktują dzieci przedmiotowo, co przyczynia się do tego, że niewystarczająco ingerują w proces wychowawczy. Zamiast wspierać i troszczyć się o nie, atakują je za to, że takie właśnie są. W ten sposób dzieci utrwalają swoje negatywne cechy, co w przyszłości przyczynia się do tego, że same stają się dysfunkcyjnymi rodzicami³⁹.

Poniżej zostały krótko opisane charakterystyczne cechy dziecka żyjącego w rodzinie dysfunkcyjnej:

Drogocенność dziecka – w rodzinie dysfunkcyjnej nie jest ona mu uświadomiana. Objawia to się tym, że dziecko czuje się gorsze od innych. Dość często jest wyśmiewane i ignorowane, a to przyczynia się do niskiego poczucia jego własnej wartości również w przyszłości.

Bezbronność – w rodzinie dysfunkcyjnej rodzice nie chronią dziecka przed niebezpieczeństwami, nie uczą go, jak ma sobie radzić z atakami i jak je przezwyciężyć. W dorosłości taka osoba będzie narażona na poniżanie i wykorzystywanie.

Niedoskonałość – w rodzinie dysfunkcyjnej dzieci atakowane są za swoją niezgrabność i niedoskonałość; rodzice wymagają od nich perfekcjonizmu. Ich reakcją staje się wtedy bunt lub spełnianie wymagań stawianych przez rodziców. W życiu dorosłym to zjawisko objawia się perfekcjonizmem ze strony tych osób albo niezwracaniem przez nie uwagi na własne zachowanie i działanie.

Zależność – w rodzinie dysfunkcyjnej rodzice uzależniają swoje dzieci od siebie albo też stale atakują i krytykują wyrażane przez nie pragnienia i potrzeby. To przyczynia się do ograniczenia samodzielności dzieci.

³⁸ J. BRĄGIEL, A. W. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny*, s. 129.

³⁹ Tamże, s. 150-151.

Niedojrzałość – w rodzinie dysfunkcyjnej brak jest przyzwolenia na nią. Rodzice oczekują od swoich dzieci zachowań dojrzszych lub traktują je jako dzieci „wiecznie niedojrzałe”⁴⁰.

Na zakończenie warto zacytować tutaj słowa Józefy Brągiel, która opisuje życie dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej następująco: „Życie dziecka w dysfunkcyjnej rodzinie jest dla niego wielką krzywdą, gdyż rodzice na ogół nie dbają o zaspokojenie jego potrzeb, a sposób jego traktowania przez rodziców jest źródłem jego cierpień i często prowadzi do deformacji jego rozwoju, negatywnych skutków emocjonalnych, zaniżonych osiągnięć edukacyjnych, aspiracji, kariery zawodowej i osobistej”⁴¹.

Dziecko wychowujące się w rodzinie dysfunkcyjnej od najmłodszych lat jest narażone na wiele negatywnych czynników. Dziecku brakuje motywacji do osiągania sukcesów zarówno na płaszczyźnie edukacyjnej, jak i w życiu zawodowym czy rodzinnym. Motywacja ma istotny wpływ na kształtowanie jego osobowości i sukcesy osiągane w ciągu całego życia.

BIBLIOGRAFIA

- BRĄGIEL J.: *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 1996.
- BRĄGIEL J., JANKE A. W., KAWULA S.: *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2009; wyd. I – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 1998.
- CZEKAJ K., GORLACH K., LEŚNIAK M.: *Labirynty współczesnego społeczeństwa*, Katowice: Wydawnictwo Śląskie 1998.
- GRANIEWSKA D.: *Rodzina a bezrobocie. Sytuacja w Polsce*, w: Z. TYSZKA (red.), *Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 2001, s. 340-341.
- KACPRZAK L.: *Przemoc wobec dziecka jako patologia społeczna*, Piła: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Stanisława Staszica 2006.
- POSPISZYL I.: *Patologie społeczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008.
- POSPISZYL I.: *Przemoc w rodzinie*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne 1984, s. 62.

⁴⁰ J. BRĄGIEL, A. W. JANKE, S. KAWULA, *Pedagogika rodziny*, s. 131-132.

⁴¹ J. BRĄGIEL, *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 1996, s. 41-42.

- POSPISZYL K., ŻABCZYŃSKA E.: Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie, Warszawa: PWN 1985.
- SZCZEPAŃSKI J.: Elementarne pojęcie socjologii, Warszawa: PWN 1972.
- TYSZKA Z. (red.): Współczesne rodziny polskie – ich stan i kierunek przemian, Poznań 2001.
- ZIEMSKA M.: Postawy rodzicielskie, Warszawa: Wiedza Powszechna 1973.
- ZIEMSKA M. (red.): Rodzina i dziecko, Warszawa: PWN 1986.

WYBRANE PRZYCZYNY DYSFUNKCJONALNOŚCI RODZINY

S t r e s z c z e n i e

Na przełomie kilku wieków model rodziny przechodził znaczącą transformację. Po radykalnych społecznych przemianach wykształciły się różne typy rodzin. Jednym z nich jest rodzina dysfunkcyjna, której cechą jest niezaspokajanie podstawowych potrzeb swoich dzieci. Na dysfunkcjonalność rodziny składa się wiele zewnętrznych czynników, które zostały szczegółowo opisane w artykule. Jednym z nich jest zjawisko przemocy fizycznej lub psychicznej. Kolejnymi są: alkoholizm, ubóstwo, negatywne postawy rodzicielskie, które destrukcyjnie wpływają na osobowość dziecka.

Słowa kluczowe: rodzina dysfunkcyjna, dziecko, przemoc, alkoholizm, ubóstwo, negatywne postawy rodzicielskie, niepowodzenia społeczne i szkolne.